

**GLOBALLASHUV SHAROITIDA MADANIY INTEGRATSIYA
VA ASSIMILYATSIYA JARAYONLARI: NAZARIY ASOSLAR
VA AMALIY KO'RINISHLAR**

Charos Rahimovna Ibragimova

*O'zbekiston Madaniyat vazirligi O'zbekiston davlat san'at va
madaniyat instituti tadqiqotchisi*

Ilmiy rahbar: p.f.n. prof. Z.H. Kasimova

Annotatsiya: Maqolada globallashuv davrida yuzaga kelayotgan madaniy integratsiya va assimilyatsiya jarayonlari nazariy va amaliy jihatdan yoritiladi. Integratsiya turli ijtimoiy, siyosiy va madaniy birliklarning hamkorligi va uyg'unlashuvini bildirsa, assimilyatsiya madaniy xilma-xillikning qisqarishi va madaniy bir xillashuvni anglatadi. Tadqiqot Durkheimning ijtimoiy birdamlik nazariyasi, mintaqaviy integratsiya yondashuvlari va transmilliylik konsepsiyalariga asoslanadi. Natijalarda Yevropa Ittifoqi, ASEAN va MERCOSUR kabi mintaqalardagi amaliy tajribalar tahlil qilinib, madaniy xilma-xillikni asrash sharoitida sog'lom integratsiya modelini shakllantirish zarurligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: globallashuv, integratsiya, assimilyatsiya, madaniyat, mintaqaviylashtirish, ijtimoiy birdamlik.

Annotation: The article examines the processes of cultural integration and assimilation emerging in the era of globalization from both theoretical and practical perspectives. While integration refers to the cooperation and harmonization of various social, political, and cultural entities, assimilation implies the reduction of cultural diversity and the emergence of cultural uniformity. The study is grounded in Durkheim's theory of social solidarity, regional integration approaches, and the concept of transnationalism. The findings analyze practical experiences in regions such as the European Union, ASEAN, and MERCOSUR, emphasizing the need to establish a healthy model of integration that ensures the preservation of cultural diversity.

Keywords: *globalization, integration, assimilation, culture, regionalization, social solidarity.*

Kirish

XXI asr — globallashuv jarayonlarining tezlashuvi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining inqilobiy taraqqiyoti, xalqaro migratsiya va transmilliy iqtisodiy hamkorlikning kengayishi davri sifatida tavsiflanadi. Bu jarayonlar nafaqat iqtisodiy va siyosiy sohalarda, balki madaniy maydonda ham chuqur o'zgarishlarga sabab bo'lmoqda: madaniyatlararo almashinuvlar kuchaymoqda, yangi identifikatsiyalar paydo bo'lmoqda va milliy hamda mintaqaviy madaniy maydonlarda uyg'unlik hamda qarama-qarshiliklar bir vaqtda yuzaga kelmoqda (Robertson, 1992; Castells, 2010). Shu munosabat bilan madaniy integratsiya va assimilyatsiya tushunchalari hozirgi zamon ijtimoiy-tadqiqotlarining markaziy masalalaridan biriga aylangan.

Globallashuv jarayonlarida madaniyatlararo aloqalar kengaygani sari integratsiya va assimilyatsiya jarayonlari ham ko'proq qayd etilmoqda. Ammo amaliy tajriba ko'rsatadiki, integratsiya har doim madaniy xilma-xillikni mustahkamlovchi emas; ayrim hollarda u assimilyatsiyaga, ya'ni kuchliroq madaniyat tarafidan zaifroq madaniyatning yo'qolishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli savol tug'iladi: qanday shartlarda integratsiya madaniy xilma-xillikni saqlab qoladi va qachon u assimilyatsiyaga aylanadi?

Ushbu maqola globallashuv sharoitida madaniy integratsiya va assimilyatsiya jarayonlarining nazariy asoslarini aniqlash, ularning mintaqaviy (masalan, Yevropa Ittifoqi, ASEAN, MERCOSUR) ko'rinishlarini tahlil qilish va sog'lom integratsiyaga yo'naltirilgan siyosat mexanizmlarini taklif qilishga qaratilgan. Bu tadqiqot ilmiy jihatdan sotsiologik va madaniyatshunoslik adabiyotlarini boyitadi hamda siyosatchilar, madaniyat tashkilotlari va mintaqaviy forumlar uchun amaliy tavsiyalar beradi.

Metodologiya

Tadqiqot nazariy-tahliliy va taqqoslama yondashuvlar asosida olib borildi.

Konseptual tahlil: integratsiya va assimilyatsiya tushunchalari sotsiologiya, madaniyatshunoslik va siyosatshunoslik manbalari asosida izohlandi (Durkheim, 1893/2014; Smith, 1995).

Taqqoslama tahlil: Yevropa Ittifoqi (YEI), Lotin Amerikasi (MERCOSUR) va Janubi-Sharqiy Osiyo (ASEAN) tajribalari o'rganildi.

Normativ tahlil: madaniy xilma-xillikni asrashga qaratilgan siyosiy-ijtimoiy mexanizmlar (UNESCO, 2009) baholandi.

Diskursiv tahlil: madaniy gegemonlik va xilma-xillik haqida global akademik bahslar (Hall, 1997; Castells, 2010) o'rganildi.

Ushbu yondashuv maqolaga nazariy konseptlar bilan birga amaliy tajribalarni ham qamrab olish imkonini berdi.

Natijalar

Integratsiya — bu turli birliklarning umumiy tizimga qo'shilishi va o'zaro uyg'unlashuvi jarayoni. E. Durkheim integratsiyani ijtimoiy birdamlik konsepsiyasi orqali izohlagan. Uning ta'kidlashicha, mexanik birdamlik kichik jamiyatlarda o'xshashlikka asoslangan bo'lsa, organik birdamlik rivojlangan jamiyatlarda mehnat taqsimoti va o'zaro qaramlikka asoslanadi (Durkheim, 1893/2014).

Globallashuv jarayonida integratsiya ko'proq organik birdamlikka o'xshaydi, chunki davlatlar va xalqlar o'zaro qaramlik orqali bir-biriga bog'lanib bormoqda (Haas, 1958). Bu iqtisodiy sohalardan tashqari, madaniy almashinuv, ta'lim, ilm-fan va san'atda ham namoyon bo'lmoqda.

Assimilyatsiya — bu bir madaniyatning boshqasiga qo'shib ketishi yoki uning ta'sirida o'z xususiyatlarini yo'qotishi jarayonidir. J. W. Berry (1997) assimilyatsiyani migratsiya va ko'chish jarayonlari bilan bog'lab, uni to'rt xil moslashuv strategiyasidan biri sifatida ko'rsatadi: integratsiya, assimilyatsiya, separatizm va marginalizatsiya.

Assimilyatsiya natijasida kichik madaniyatlarning tili, urf-odati, san'ati yo'qolib ketishi mumkin. Bu holat ko'pincha globallashuv jarayonida “madaniy gegemonlik” deb ataladi (Hall, 1997). Masalan, ingliz tilining global hukmronligi ko'plab kichik tillarning yo'qolish xavfini kuchaytirmoqda.

Yevropa Ittifoqi (YEI): YEI “Unity in diversity” shiori orqali madaniy integratsiyani amalga oshirmoqda. Erasmus+ kabi dasturlar turli millat vakillarini birlashtiradi, biroq ular milliy o‘zligini saqlab qoladi (European Commission, 2018).

MERCOSUR (Lotin Amerikasi): Bu tashkilot asosan iqtisodiy integratsiyaga yo‘naltirilgan, madaniy integratsiya siyosati esa ikkilamchi darajada qolmoqda (Malamud, 2005).

ASEAN (Janubi-Sharqiy Osiyo): ASEAN madaniy integratsiyani rivojlantirish uchun turli dasturlar ishlab chiqmoqda, biroq asosiy urg‘u iqtisodiy hamkorlikka qaratilgan (Acharya, 2014).

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, integratsiya va assimilyatsiya qarama-qarshi jarayonlar bo‘lsa-da, ular bir-biri bilan uzviy bog‘liq. Integratsiya sog‘lom bo‘lishi uchun kichik madaniyatlarning o‘zligini saqlash huquqlari ta‘minlanishi kerak. Aks holda, integratsiya assimilyatsiyaga aylanib ketadi (UNESCO, 2009).

Munozara

Globalashuv sharoitida madaniy integratsiya ijtimoiy barqarorlik va taraqqiyot uchun muhim vosita hisoblanadi. Ammo uning muvaffaqiyati madaniy xilma-xillikni saqlash bilan chambarchas bog‘liq.

Yevropa Ittifoqi tajribasi shuni ko‘rsatadiki, integratsiya siyosati milliy o‘zlik va madaniy huquqlarni hurmat qilgan taqdirdagina barqaror bo‘ladi. Aksincha, ayrim mintaqalarda madaniy xilma-xillikka yetarlicha e‘tibor berilmasligi assimilyatsiya jarayonlarini kuchaytiradi.

Shu sababli, inklyuziv integratsiya modeli ishlab chiqilishi lozim. Bu model quyidagi elementlarni o‘z ichiga olishi kerak:

1. Madaniy huquqlarni huquqiy jihatdan kafolatlash;
2. Ta‘lim va til siyosatida xilma-xillikni qo‘llab-quvvatlash;
3. Kichik millat va etnik guruhlarining madaniy merosini saqlash dasturlarini yaratish;
4. Xalqaro madaniy almashinuvni teng asoslarda rivojlantirish.

Xulosa

Ushbu tadqiqot globallashuv jarayonida madaniy integratsiya va assimilyatsiya masalalarining nazariy hamda mintaqaviy jihatlarini yoritishga qaratildi. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, integratsiya va assimilyatsiya mazmunan bir-biriga yaqin bo'lsa-da, mohiyatan farqlanadi: integratsiya ko'proq madaniy xilma-xillikni uyg'unlashtirish va o'zaro almashinuvga yo'naltirilgan bo'lsa, assimilyatsiya muayyan madaniyatning ustunlikka ega bo'lib, boshqa madaniyatlarni o'ziga singdirish yoki ularning mavjudligini cheklash jarayonidir. Demak, integratsiya nazariy jihatdan o'zaro tenglik va madaniy huquqlarni himoya qilishga asoslanganida ijobiy natijalar beradi, aks holda u assimilyatsiyaga aylanib, madaniy xilma-xillikning yo'qolishiga olib kelishi mumkin. Mintaqaviy tajribalar – xususan, Yevropa Ittifoqida qabul qilingan “unity in diversity” tamoyili, ta'lim almashinuvi dasturlari va madaniy merosni muhofaza qilish siyosatlari – integratsiyaning muvaffaqiyatli amalga oshishi uchun huquqiy kafolatlar, institutsional mexanizmlar va moliyaviy resurslarning ahamiyatini ko'rsatib berdi. Boshqa hududlarda, masalan, Janubiy Amerika yoki Janubi-Sharqiy Osiyo mintaqalarida esa integratsiya ko'proq iqtisodiy yo'nalishda rivojlangan bo'lib, madaniy soha yetarli darajada qo'llab-quvvatlanmaganligi bois assimilyatsiya xavfi kuchliroq bo'lganini kuzatish mumkin. Shunday ekan, globallashuv sharoitida madaniy integratsiyani sog'lom yo'nalishda rivojlantirish uchun madaniy huquqlarni kafolatlash, kichik etnik guruhlar va tillarni himoya qilish, ta'lim va raqamli platformalar orqali madaniy almashinuvni rag'batlantirish, madaniy merosni saqlash dasturlarini moliyalashtirish va siyosat shakllantirish jarayoniga fuqarolarni faol jalb etish muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotning nazariy xulosalari shuni ko'rsatadiki, integratsiya jarayonini faqat iqtisodiy va siyosiy birlik bilan cheklab bo'lmaydi; u madaniy xilma-xillikni asrash va yanada boyitish imkoniyatini ham nazarda tutishi lozim. Shu bilan birga, kelajakdagi ilmiy izlanishlar uchun empirik tadqiqotlar, xususan, mahalliy darajadagi etnografik kuzatuvlar va longitudinal so'rovlar zarur. Zero, insoniyatning umumiy taraqqiyoti madaniy o'zaro ta'sirlar va xilma-xillikni saqlashning muvozanatli uyg'unligiga bevosita bog'liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. ACHARYA A. CONSTRUCTING A SECURITY COMMUNITY IN SOUTHEAST ASIA: ASEAN AND THE PROBLEM OF REGIONAL ORDER. – LONDON: ROUTLEDGE, 2014.
2. BERRY J. W. IMMIGRATION, ACCULTURATION, AND ADAPTATION // APPLIED PSYCHOLOGY: AN INTERNATIONAL REVIEW. – 1997. – VOL. 46, NO. 1. – P. 5–34.
3. CASTELLS M. THE RISE OF THE NETWORK SOCIETY. – OXFORD: WILEY-BLACKWELL, 2010.
4. DURKHEIM E. THE DIVISION OF LABOUR IN SOCIETY. – NEW YORK: FREE PRESS, 2014 (1893).
5. EUROPEAN COMMISSION. ERASMUS+ PROGRAMME ANNUAL REPORT. – BRUSSELS, 2018.
6. HAAS E. B. THE UNITING OF EUROPE. – STANFORD: STANFORD UNIVERSITY PRESS, 1958.
7. HALL S. CULTURAL IDENTITY AND DIASPORA. – LONDON: ROUTLEDGE, 1997.
8. MALAMUD A. MERCOSUR TURNS 15: BETWEEN RISING RHETORIC AND DECLINING ACHIEVEMENT // CAMBRIDGE REVIEW OF INTERNATIONAL AFFAIRS. – 2005. – VOL. 18, NO. 3. – P. 421–436.
9. ROBERTSON R. GLOBALIZATION: SOCIAL THEORY AND GLOBAL CULTURE. – LONDON: SAGE, 1992.
10. SMITH A. D. NATIONS AND NATIONALISM IN A GLOBAL ERA. – CAMBRIDGE: POLITY PRESS, 1995.
11. UNESCO. INVESTING IN CULTURAL DIVERSITY AND INTERCULTURAL DIALOGUE. – PARIS: UNESCO PUBLISHING, 2009.